

1. בית הלוי בראשית פרק מה פסוק ג (פרשת ויגש).
אני יוסף העוד אבי חי ולא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו. הנה בפסוק (ג) זה יש להתבונן בו הרבה. אחד דהרי כל דברי יהודה אליו בויכוחו עם יוסף עתה היה רק שחושש לצערן של אביו וכמו שאמר לו כי איך אעלה אל אבי גו', והנער יעל אל אביו, ותוך כדי דיבור שואל ממנו העוד אבי חי. וגם דהרי תיכף בעת ביאתם פעם שני למצרים שאל להם השלום אביכם הזקן אשר אמרתם העודנו חי והם השיבו לו כי הוא חי והלא מאז בואם למצרים עוד לא נסעו מזה ומה מקום יש לשואלם עכשיו שנית. ועוד יותר כי אם תתכן השאלה מדוע לא נאמר: התשובה על זאת השאלה מה ענו לו אחיו על זאת השאלה במדרש רבה (צג י) איתא על פסוק זה אמר אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה יוסף קטן של שבטים לא יכלו אחיו לענות אותו כי נבהלו מפניו לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויכיר לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר (תהלים נ) אוכיחך ואערכה לעיניך על אחת כמה וכמה. וכבר דברו רבים לבאר זה המדרש וכוונתו. גם יש להבין מה תוכחה שהיה כאן להשבטים, רק נבהלו מההודעה הפתאומית שלא עלה על דעתם כלל שזהו יוסף. וגם יש להבין מה שחלק המדרש לשנים ואמר אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה מהו דין ומהו תוכחה. וגם שארי דברי המדרש שהאריך בלשונו ואמר לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויכיר לכל אחד לפי מה שהוא שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך. ויש להבין: אומרו לפי מה שהוא וגם מהו הראיה מן הפסוק ואת אשר נראה בזה דהמדרש מפרש דפסוק זה לא אמרו יוסף בגדר פיוס לאחיו כלל. ותדע דאח"כ בהפסוק השני אחר שנבהלו מפניו אמר להם שנית אני יוסף אחיכם הזכיר להם אחוה שהוא הוראה להם שאוהב אותם ומחשבם לאחים. ובפסוק ראשון לא אמר להם רק אני יוסף ולא הזכיר להם אחוה ואהבה כלל. ובהודע להם שהוא יוסף לא היה להם שום פיוס רק אדרבה עוד נתוסף להם יראה ופחד בהודע להם שזה האיש הנלחם עמם עד עתה ומבקש עליהם עלילה בחנם הרי הוא יוסף שגמלו לו רעה והן עתה נפלו בידו וביכולתו לעשות בהם כרצונו ובודאי לפי השכל נקם ינקם והרי גם אח"כ כשכבר ראו טוב לבו עליהם ומ"מ כשמת יעקב חזרו להפחד ממנו ואמרו אולי ישטמנו יוסף והשב ישיב גו' ואף כי עתה בודאי דנפל הפחד עליהם וע"כ נתייראו ונבהלו מפניו ולא יכלו לענות אותו. וגם מה שאמר להם העוד אבי חי ג"כ מפרש המדרש דלא היה בגדר שאלה כלל וכמו שכתבנו למעלה דלא היה מקום לשאלה כזו כלל עתה. רק המדרש מפרש ליה שהוא בגדר תמיה ופליאה, ה' התימה, ואמר להם בלשון תמיה אני יוסף העוד אבי חי כמתמיה ואומר איני מבין היאך יכול אבי לחיות עד

עתה מרוב צערו שאינו יודע ממני עד עתה. ובדברים אלו נטמן ברמז שאלה גדולה להם וגם סתירה על כל טענותיו של יהודה בויכוחו, דכל טענותיו של יהודה היה מצערו של יעקב שיגרום לו בלקיחתו את בנימין וא"כ הרי קשה עליהם מדוע לא חששו הם לצערו של אביהם ומכרו ליוסף. וגם דאם יכול לחיות בלא יוסף כן יהיה יכול לחיות בלא בנימן. וזהו אחרי שהגדילו לפניו גודל הרחמנות של אביהם כשיקח ממנו בנו אהובו סידר להם מעשה עצמם ונבהלו מתוכחתו ולא יכלו אחיו לענות לו על תוכחתו כי הוא סתירה וקושיא עליהם מעצמם על עצמם, וזהו שסיים המדרש לכשיבא הקדוש ברוך הוא ויכחיל לכל אחד לפי מה שהוא, דקדק ואמר לפי מה שהוא דגם ביום הדין יהיה התוכחה לכל אחד ממעשיו על מעשיו ויהיו מעשיו נתפסים ממעשיו היאך הם סותרים זה את זה דעל כל עון וחטא בפני עצמו סובר האדם שיש לו קצת תירוץ דהרי כל דרך איש ישר בעיניו (משלי כא), ולמשל מי שאינו נותן צדקה סובר בדעתו שיש לו תירוץ כובד ודוחק הפרנסה וריבוי ההצטרות של הכרחיות מבני ביתו עד שאין בכחו לפזר על אחרים, והגם דאין זה תירוץ מספיק כלל וכמו שאמרו במסכת גיטין (דף ז') אם רואה אדם שמזונות מצומצמין יעשה מהם צדקה ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה, מ"מ קצת תירוץ ודיחוי הוא דהרי אינו לדמות עונש העשיר הקופץ ידו מצדקה לעונש המגיע לעני שאינו נותן צדקה. וא"כ בתירוץ זה הרי יוקל עונשו הרבה. אמנם מראים לו ממעשיו אשר במקום אחר פיזר הרבה ממון עבור דבר שאינו הגון כמו להשיג איזו תאוה האסורה או כבוד או עבור מחלוקת וכמה ממון מפזר ללמד לבנו דברים שאינם הגונים ומדוע בעסק העבירה לא עצרוהו כובד הפרנסה ונסתר בזה התירוץ ויגדל עונשם כפלים, וזהו שאמר במדרש ויכחיל לכל אחד לפי מה שהוא דהתוכחה יהיה לכל אחד ממעשיו. וזהו שאמר הכתוב (ירמיה ב') תיסרך רעתך ומשובותיך יוכיחוך, דהרע שעשה היא עצמה היא מוסר ותוכחה לעבירה אחרת שעשית. וזהו שחלקם המדרש לשנים יום הדין ויום התוכחה דדין הוא על עצם העבירה והתוכחה הוא הויכוח שמראים לו ממעשה אחרת על זו ויגדל העונש עליהם עד שאין לו גם קצת התירוץ שהיה דומה לו להנצל על ידו: וכמו שנתבאר

אחרי ברית מילה

הנאות ותענוגים גשמיים, ועל שאלה כזו היה טענה על יעקב אבינו שלא היה לו להשיב 'מעט ורעים היו', שהרי רעים וטובים אצל יעקב היה מכירת יוסף שיצא מזה פגם לדורות, ולא לזה התכוון פרעה בשאלתו, כי רע וטוב של גוי אינו הרע וטוב של יהודי.

ועלינו בני יעקב. ללמוד מזה, מה נקרא רע ומה נקרא טוב אצל יהודי, ואם שואלים אדם האם טוב לך במקום שאתה נמצא, הרי הדבר תלוי בכוונת השואל והנשאל, ואם השואל התכוון לטוב הגשמי, יש אולי לדון מה להשיבו, אבל על הטוב האמיתי הרי הטוב והרע צריך להיות נמדד לפי האדם בעצמו, ולא לפי מחשבת השואלים.

(קס) 'שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב', עדיין עושין אותה בשמחה, כי בשעת המילה - כמו ששמעתי מכ"ק אאז"ל שאביו האמרי אמת זי"ע היה קורא לברית מילה 'אידישען' ולתינוק הנימול 'מ'אידישט איהם' (עי' אור דקשות ח"ד עמ' קפס) - צריך לדעת, שאמנם יש צערא דגופא, אבל אין זה מפריע ומונע מהשמחה של מצוה, כי אצל איש ישראל אין ההרגשה של טוב ורע - צער ושמחה, מצד הגשמיות, אלא הכל תלוי בטוב ושמחה של רוחניות, תורה ומצוות.

ברעת זקנים מבעלי התוס' הביא מדרש 'בשעה שאמר יעקב מעט ורעים היו, אמר לו הקב"ה אני מלטתיך מעשו ומלכן והחזרתי לך דינה גם יוסף, ואתה מתרעם על חייך שהם מעט ורעים, חייך שמנין התיבות שיש מן 'ויאמר' עד 'בימי מגורי', כך יחסרו משנותיך, שלא תחיה כחיי יצחק אביך, והם ל"ג תיבות, ובמנין זה נחסרו מחייו, שהרי יצחק חי ק"פ שנה ויעקב לא חי אלא קמ"ז. ויש להבין דהתינוח שיחסרו ממה שיעקב אבינו ע"ה אמר לפרעה, אבל הרי במנין הל"ג תיבות נכלל גם מה שפרעה שאל 'כמה ימי שני חייך', ואמאי נענש יעקב על כך ונחסר לו גם כנגד התבות שבדברי פרעה.

התשובה היא, דאף אם נאמר שפרעה התכוון בשאלתו 'כמה ימי שני

חייך' על איכות השנים, מ"מ הרי הדבר תלוי מי השואל ומי הנשאל, ובהקדם

המסופר על הרה"ק מבארדיטשוב זי"ע שסיפרו לו על הנאות ותענוגי עולם הזה של פריץ אחד, שרצה בימות הקיץ להחליק על שלג, ושפכו שקים של מלח, שיצטבר הר שנראה כמו שלג, וכך בא הפריץ על סיפוקו, אמר הבארדיטשובער זי"ע וכי לזאת יקרא הנאה ותענוג? ! הרי מעולם לא זכה לומר 'נשמת', ואם כך אין לו תענוג אמיתי! ולכן כשפרעה שאל את יעקב אם ימי חייו היו רעים או טובים, הרי כוונתו להשגותיו של פרעה בחיים טובים, מצד